

Älvsborg har inte förändrats till det yttre så värst mycket sedan början av 1700-talet. Det mest märkbara är att fästningstornet gjordes lägre när det återställdes efter danskarnas beskjutning 1719. Det här var alltså ungefär den syn som mötte de danske när de seglade in för att storma Älvsborg sommaren 1719.

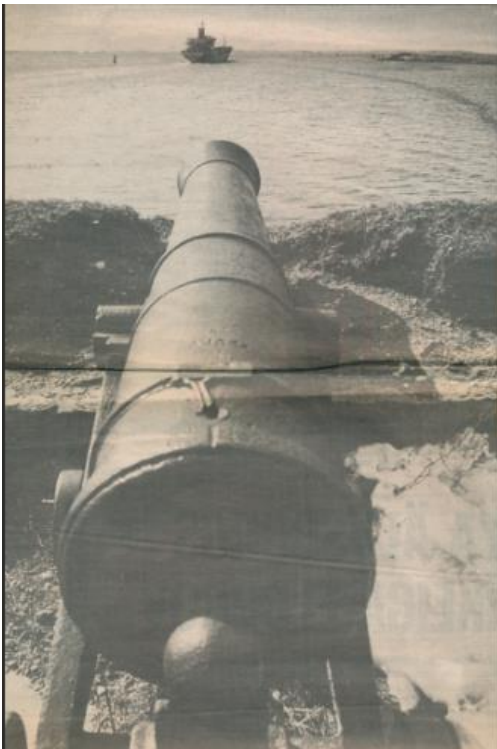
NYA ÄLVSBORGS VERKLIGA ELDPROV

Året är 1719. Sverige befinner sig i krig sedan 19 år tillbaka – de senaste tio åren också med Danmark. Kriget går dåligt, landet är

utarmat, armen har dragit sig tillbaka från Norge, sedan Karl XII fallit. Danskarna trycker på hårt och håller sommaren 1719 svenska västkusten i ett järngrepp med en effektiv flottblockad. Ryssarna har erövrat hela Finland och härjar på ostkusten. Det svenska stormaktsväldet har fallit.

I väster är landets enda andningshål Göteborg. Trots den effektiva danska blockaden slinker ett och annat svenskt fartyg igenom och därigenom kan den viktiga exporten av järn – och kopparmalm fortsätta. Och det är tack vare fästningen Nya Älvsborg som andningshålet kan hållas öppet. På högsommaren 1719 kommer Nya Älvsborg att sättas på sitt verkliga eldprov.

Älvsborg stoppade dansken och vi förblev svenskar

Nya Älvsborg var 1719 en relativt modern och kraftigt bestyckad fästning. Här fanns en besättning på totalt ungefär 75 man – 60 i manskapet och 15 officerare – bestyckningen utgjordes av 90 kanoner – många av dem tunga.

Fästningen ute på Kyrkogårdsholmen i inloppet till Göteborg började byggas 1653 som en ersättning för Gamla Älvsborg inne vid Klippan. En hel del av den sten som Nya Älvsborg byggdes med kom från den gamla fästningen. Omkring 1670 var bygget färdigt och då hade Sveriges främste fästningsbyggare – Erik Dahlberg – också haft ett finger med i spelet.

FÄSTNING PÅ VINGA

Men det sägs, att Dahlberg egentligen inte var så förtjust i Nya Älvsborg. Det låg på fel ställe, menade han. Ute på Vinga skulle det ha legat enligt Dahlbergs uppfattning. En idé som även om den var riktig, förmodligen hade varit omöjligt att genomföra på den tiden med tanke på transportsvårigheterna.

Underligt nog var det danskarna som först byggde befästningar på Kyrgogårdsholmen och därmed lärde svenskarna var Nya Älvsborg skulle ligga. I juli 1719 skulle de få smaka sin egen medicin.

Fullträff

I mitten av juli 1719 blir läget kritiskt för Göteborg. En stark dansk flottstyrka under befäl av norrmannen Peter Wessel, mera känd under sitt adliga namn Tordenskjöld, lurar utanför Vinga. På Nya Älvsborg stiger spänningen.

Den 20 juli seglar Tordenskjöld in och öppnar eld mot fästningen. Med hjälp av specialkonstruerade grundgående mörsarpråmar får danskarna på kvällen nästa dag iland artilleri på Aspholmen bara några hundra meter från Älvsborg. Verkan av den danska elden blir förödande.

Översta våningen på fästningstornet skjuts bort, en stor del av den nordvästra fästningsvallen raseras av en rad träffar och som pricken över iet får danskarna in en fullträff i krutförrådet som springer i luften.

PLOCKA LILJOR

Det ser mörkt ut för svenskarna och Tordenskjöld begär att de ska kapitulera. Den svenske kommandanten, överstelöjtnant Jean Abraham Lillie, vägrar och menar, att "än plockas det inga liljor på Älvsborg".

Fästningens eld är inte verkningslös på danskarna men trots stora förluster fortsätter de belägringen. Den 24 juli får dock Tordenskjöld det betydligt hetare om örönen. Svenskarna har från stan fått ut artilleri till Arendal och beskjuter danskarna i ryggen. Tordenskjöld inser att spelet är förlorat och drar sig tillbaka.

VINDEN HJÄLPTE

Älvsborg red ut stormen —danskarna vräkte ner 10 000 granater på fyra dagar — men efteråt har det visat sig att det var nära ögat. Tordenskjöld skulle ha fått hjälp av en landstigningsstyrka, men vinden var på Älvsborgs sida. Landstigningarna hann inte fram i tid.

Nya Älvsborg förblev i svenska händer och därmed också Bohuslän menar

många. Sverige var hårt trängt och hade läget förvärrats ytterligare genom en förlust av Älvsborg, är det inte otroligt, att man hade gått med på att återlämna Bohuslän till Norge, som då hörde till Danmark.

Nya Älvsborg sattes snabbt i stånd efter den danska belägringen och användes sedan som fästning ända fram till 1868. Efter 1719 slapp Älvsborg fler belägringar och kan därigenom ståta med att vara en av de få svenska fästningar som aldrig strukit flagg.

LIVSTIDFÄSTNING

Liksom alla andra svenska fästningar har också Nya Älvsborg ett annat och mindre ärorikt förflutet. Som fängelse.

Valven i de södra och västra befästningsmurarna användes som fängelser med celler i storlekar från enmans till 25-mans. På Älvsborg satt inte de ryktbara bovarna. I-lär fanns mest gamla fångar, som ofta inte gjort sig skyldiga till några grövre brott. Ändå fick de stanna på livstid, eftersom de efter frigivningen inte togs emot på sina hemorter och därför fick vända åter till Nya Älvsborg. Ett billigt sätt för samhället att ta hand om gamla och utslitna människor.

Fångarna på Älvsborg levde med den tidens mått ganska drägligt — det fanns betydligt värre fängelser att hamna på. Men någon havsutsikt, som det talas om i visan hade de inte.

En liten strimma av himlen var i bästa fall allt de såg. 1866 låstes Älvsborgs fängelseportar upp för gott och de sista fångarna flyttades till Karlskrona.

RANGORDNING

På den sociala skalan på Älvsborg stod fångarna lägst. Ett par pinnhål högre stod manskapet, som hade sina logement i befästningsmuren, vägg i vägg med fängelsecellerna.

Högst upp på skalan fanns kommandanten och mellan honom och manskapet fanns officerarna. Det säger en del om rangordningen, att de elva officersfamiljerna fick dela på en lika stor bostadsyta som kommandantsfamiljen hade för sig själv.

En betydelsefull person på Nya Älvsborg var prästen. Han hade till och med högre lön än den läkare som då och då fanns där ute. Det berättas, att prästerna lade sig mycket vinn om fångarna. En präst lär till och med ha sett

till, att en fånge fick 14 dagars isolering för sin gudfruktighet. Han skulle förhindras att återfalla till ogudaktighet menade prästen.

LANDSTIGNINGSFÖRBU

Fortfarande är prästen en viktig person på Älvsborg. Förutom att fästningen blivit en turistattraktion de senaste åren har det blivit populärt att gifta sig i den gamla fästningskyrkan från början av 1700-talet. Det finns också en restaurant på ön.

Nya Älvsborg är numera byggnadsminnesmärke och vårdas väl av Riksantikvarieämbetet. Bland annat har den nordvästra fästningsvallen nyligen återställts från de skador den fick av danskarnas beskjutning 1719.

Till Älvsborg kommer man antingen med kronans fartyg eller med ett enda rederi, som har monopol på trafiken till ön. För andra gäller landstigningsförbud. Ett märkligt förhållande kring ett stycke kulturhistoria, som tillhör oss alla lika.

Reportage C G Claesson Lars Alexi

Fler bilder - se nedan

Det är inte sällan regeligt som belys som blickar ned på altaret i Söndagskyrkan på Nya Älvborg. Det här till exempel från Karl XII - minnet av den kyrkans.

Den gamla kyrkan på Nya Älvborg 1771 var församlingen av omkring 1400. Den följande reparerades efter skador gjorda under den och fick ett nytt kyrkostycke.

Den här kyrkan i Söndagskyrkans församling och sedan som byggdes på samma plats genom ett ärende och slagit ut över på en värd i kyrkan under det stora stormningsåret 1719.

En värd på Älvborg. Här är alla dessa stora kyrkor byggda och sedan de som följt kyrkan till en kyrka som de nu är kyrkan. Ett kyrkostycke som byggdes under 1719.